

Віталій МАЦЬКО
доктор філологічних наук,
професор кафедри української мови і літератури
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

УДК 821.161.2-6.09

ВИЯВ АВТОРСЬКОЇ СВІДОМОСТІ У ПРИВАТНОМУ ЛИСТУВАННІ

Залучивши особистий досвід, автор моделює жанрову своєрідність приватного листування, що з часу його публікації набуває культурного та суспільного значення. Епістола письменників, культурних і громадських діячів в образі автора розкриває важливі факти, події, нову інформацію про людину і довкілля. Лист як аналітичний жанр близький до кореспонденції, він також на обмеженому конкретному матеріалі торкається певної теми, у ньому ставиться якась проблема, пропонується її розв'язання.

Ключові слова: лист, жанр, адресант, адресат, лімінальний автор, епістола, імпліцитний автор.

У ХХІ ст. в Україні настала нова ера активної комп'ютеризації суспільного життя, а відтак епістолярний жанр започаткував нову фазу «існування» в електронній кореспонденції та блогах. Тому для традиційних, паперових листів залишається все менше місця в бутті людини. Хіба що можуть заповнити нішу власне особисті, інтимні повідомлення та послання, вітальні листівки. Прикметно й те, що нині редакції газет і журналів з листами читачів працюють неохоче. Так, культурно-просвітницький часопис Союзу українців в Румунії «Вільне слово» (головний редактор Іван Ковач) у «Застереженні» повідомляє, що «надіслані до редакції матеріали не рецензуються і не повертаються» [4, с. 16], хоча, на нашу думку, оперативно можна було б вести бодай електронне листування. А ось часопис «Український вісник» в Румунії (редактор Михайло Михайлюк) у подібному застереженні зазначає, що листи «не повертаються» [12, с. 16].

Зауважимо, наприкінці минулого століття ще активно працювала звичайна пошта, і листи писались від руки чи за допомогою друкарської машинки. Сотні таких листів надійшли на мою адресу із далекого зарубіжжя від Магдаліни Ласло-Куцюк, Олега Кандиби, Олекси Гай-Головка, Григорія Костюка, Левка Богацького, Лесі Богуславець, Ольги Мак, Миколи Неврлого, Дмитра Нитченка та ін. А ось їхні діти, як і письменники Ігор Качуровський, Ліда Палій, Василь Дацей, перевагу надавали електронним листам (хоч є кілька рукописних).

Справжній журналіст повинен продумати кілька важливих нестомливих коротких питань, на які без труднощів зміг би листовно відповісти адресант. Наприклад, уточнюючи біографічні джерела письменника Павла Богацького (1883—1962), який мешкав в Австралії, мені довелося через Д. Нитченка вийти на сина Л. Богацького (1927—2010). А оскільки я про адресанта майже нічого не знав, то

попрохав, аби він коротко повідомив про себе: коли і де народився, фах, місце праці. В одному з листів (9.08.1998) автор помітив «почерк» журналіста, тому делікатно висловився, поставивши мені зустрічне питання: *«Ви справжній журналіст! Питання, питання і ще питання. Ви вже майже все про мене будете знати. Пишете, що одержали матеріяли, але яке вражіння вони на Вас справили?»*

З історії відомо чимало прикладів, коли приватне листування авторів ставало надбанням громадськості. На сторінках періодичної преси публікація листів відомих авторів поширена. Однак подібне оприлюднення приватного, а інколи відверто інтимного епістолярію автора не завжди є виправданим з етичних міркувань. Скажімо, І. Качуровський в листі до мене писав, що оприлюднення кореспонденції бажав би після своєї смерті. Не дозволяла друкувати листи й літературознавець М. Ласло-Куцюк.

Сьогодні епістолярний доробок художників слова поширено в дослідженнях С. Богдан [2], Л. Вашків [3], М. Коцюбинської [7], В. Кузьменка [8], І. Котяш [6], А. Зіновської [5], Л. Курило [9], Г. Мазохи [10], В. Базилевського [1], Л. Мірошниченко [11] та ін. Однак листування з діаспорними культурними діячами, яке пропоную в цій статті, досі залишається поза увагою науковців.

Майже не досліджений сучасними журналістами, літературознавцями епістолярій письменників з погляду його художньо-естетичної вартості, а також взаємозв'язок із психологією творчості митця, не розглядалась епістола й з точки зору авторської свідомості. Усе це ставить перед нами *мету* вивчити й розкрити листування як цілісне і самостійне явище, що складає вагому частину вітчизняної літературної й культурної спадщини, а також увести кореспонденцію у науковий обіг.

Лист як аналітичний жанр близький до кореспонденції, адже в листі також на обмеженому конкретному матеріалі розглядається певна тема, ставиться якась проблема, пропонується її розв'язання тощо. Скажімо, син члена Центральної ради Ярослав Туркало (1924—2009), з яким я познайомився під час роботи другого Всесвітнього форуму українців (1997), жив у США, десять років листувався зі мною. Він надсилав біографічні й мемуарні праці свого батька Костя Туркала, а також батька своєї дружини Лади, відомого вченого-генетика Михайла Ветухіва (1902—1959), аби в Енциклопедії сучасної України про них було подано достовірну інформацію, ділився своїми творчими планами.

Уродженець Києва Я. Туркало – доктор медицини – написав десятитомну працю з хірургії. Кілька разів приїжджав в Україну, щоби надрукувати свої багаторічні дослідження. Та марно. Зчаста на перешкоді стояли бюрократичні «рогатки». Будучи важко хворим (писав, що нирки відмовляють), не втрачав останньої надії, а все ж, зневірившись, в останньому листі від 5 лютого 2007 року висловив песимізм, внутрішнє роздратування Україною, яка у зовнішній політиці тримала двовекторний курс: *«Приводжу до порядку свій підручник з хірургії; роботи ще багато. Чи зможу його видати за свого життя – велике запитання. Я не втрачаю надії дістати допомогу. Якщо б така допомога наспіла, ще, може, приїду до Києва. Між нами кажучи, вся заковика з Україною, що їй завжди бракує патріотів, у протилежність, приміром, до поляків; таке було за козацьких часів, таке було 1917 року, і таке сьогодні. Я ж там виріс і знаю людей, як облуплених: він – сучий чин – носить вишивану сорочку, а до жінки і дітей калічить по-московському. Придивитися до сучасних політиків: справжніх патріотів можна перелічити на пальцях руки, а решта – хахли і малороси, а вже далі на схід, то просто халуї і російськомовні монголоїди. Недостачі провокаторів теж не відчувається... Україна просмерділася Москвою до нитки. Всі на заході згідні з тим, що вона може стати європейською не*

раніше як за 20—30 років. Щиро Ваш, Ярослав».

Тут ми маємо справу з лімінальним (межовим) автором, який мешкає в іншому соціальному просторі, наділений іншим соціальним статусом, виформований на інших цінностях і нормах співжиття, здатний до самопізнання і самоаналізу. Дефініція лімінальності пов'язана зі зміною соціального статусу і вбирає широкий спектр психологічних, соціологічних та фізіологічних проблем, реалізуючи експансію культури, освоєння нею нових просторів і сфер через людину – носія нового сенсу і порядку. Відтак потенціал нового зумовлений природою лімінальності, ситуацією невизначеності, амбівалентності і розмитістю соціальністю, а також стимулом енергійного пошуку нової фундаментальної спільноти.

Мовна структура тексту листа Я. Туркала переконливо свідчить про ознаки лімінальності у помежовій, критичній ситуації. Відчуваємо, як у структурі превалює розмовний стиль, що межує мало не з образою. Тут писемна мова і мислення зумовлені психологічним станом автора, якому болить за державу. Він хоче бачити її якомога швидше європейською, демократичною, однак відчуває, що їй бракує патріотів. Жаль, автор не дожив до Революції гідності. Можливо, хід його думок про українську націю був би інший. Але він не вибрав епоху, епоха вибрала його. Тому адресант через діалог на відстані виявляє індивідуальні особливості мислення, в результаті чого прочитується поглиблене самопізнання, самовизначення у зв'язках з іншими людьми і зі своєю епохою. У листі автор емоційно виказує власне ставлення до суспільних процесів, до інших людей. Лімінальний автор переказує внутрішній біль «власної драми», ділиться думками і почуттями, психологічними змінами у свідомості, вважаючи, що настав час для щирої розмови з адресатом, очікуючи від нього відповіді.

Завважимо, що стильова палітра епістоли залежить від тону формулювання думок адресанта, його питань, що потребують конкретної відповіді. Справді, лист відбиває еволюцію відбору і формування певних тем, змісту етичних формул вітання, прощання, прохання тощо. Зважаючи на стислість викладу, в листі подається найнеобхідніша інформація, решта фактів наче не помічається, відкидається. Оскільки адресант подає маловідому інформацію й сподівається на її публікацію в майбутньому, лист стає культурним фактом. Скажімо, у Кам'янці-Подільському мешкала з часів УНР рідна тітка по маминій лінії Катерини Кандиби-Білецької (дружина Олега Ольжича), яку звали Олена Верпето. Вона працювала в культосвітньому училищі. У 1991 р. син пані Катерини (1919—1996) Олег Кандиба (1944—2012) з далекої Канади навідався до бабці Олени. Й утішився, що Бог послав йому таку зустріч, адже Олена Верпето через кілька літ мала відзначити своє століття. Працюючи тоді в редакції газети «Кам'янець-Подільський вісник», я не міг обійти увагою небуденну подію: опублікував статтю «Перехресні стежки : Леонід Білецький, Олег Ольжич», подавши фотографію Олега Кандиби з дружиною Тамарою та Оленою Верпето. Газету надіслав Олегові Кандибі, привітавши його з Новим роком. Через певний час отримав відповідь, у якій вказувалося на «кілька неточностей» у моїй статті. І це не дивно, бо журналісти на той час мали обмежений доступ до інформації про емігрантів. Так, побутувала думка, що Олег Ольжич був полковником УПА. Син же уточнює: «Олег Кандиба ніколи не був вояком, а особливо полковником в УВО. Зате Олег Кандиба був членом ОУН, де він був головою культурної реферантури і заступником полковника Андрія Мельника». Ось так. Кілька разів пробував налагодити контакт із Олегом Олеговичем Кандибою, на жаль, на мої листи адресат не відповідав. А він був активним у громадському житті, обіймав посаду заступника голови Центрального проводу Міжнародної громадської організації «Об'єднання українських націоналістів (державників)». Він завжди наполягав на тому, щоби його батька називали Олег Кандиба-Ольжич чи Ольжич, бо

ім'я Олег Ольжич – поза історичним фактом.

З'ясування тематичних особливостей листа дозволяє відобразити процеси, що мали місце в культурі й літературі означеного періоду. Водночас жанрова своєрідність епістолярію пов'язана темою: за М. Бахтіним, тема усвідомлюється як жанрова «точка зору» на світ, а «жанр є оригінальною єдністю теми і виступу на тему». О. Кандибу спонукав до написання відповіді не так сам лист, як газетна стаття, у якій ідеться про національну та патріотичну свідомість його близьких родичів. А відтак оприлюднена тема журналістського повідомлення резонує в листі адресанта у вигляді уточнень, які є водночас центральними для цілісного висловлювання як певного соціально-історичного акту. Лист-висловлювання – особлива жанрова форма, що твориться відповідно до певної тематики, порушеної адресатом.

Приязний характер дружніх епістол, близькі стосунки між автором і адресатом ведуть до появи характерної риси епістолярних текстів – алюзій. Недомовленість у текстах розрахована на те, що людина, якій адресоване послання, розбереться без додаткових пояснень. Але порушення етикету спілкування призводить до небажаних наслідків.

Подібне «непорозуміння» на відстанні сталося й у моєму спілкуванні з письменником Олексом Гай-Головком (1910—2006), який мешкав у Канаді. Нас познайомила заочно донька В. Симиренко – радянолог і перекладач Тетяна Симиренко (1926—2001). Вона у справах видання книжки свого батька кілька разів приїжджала в Україну, отож Гай-Головко попросив привезти мою адресу, як тодішнього голови Хмельницького обласного товариства «Просвіта». Вивчаючи життєпис письменника, звернув увагу на місце народження – с. Писарівка на Поділлі. Мене заінтригував цей факт. Адже лише у Хмельницькій області є три села з такою назвою. Тому просив письменника уточнити, аби згодом не сталося плутанини. З його інформації (17.01.1998) зрозумів, що письменник і сам не відав, до якого району його село належить за нинішнього адміністративного поділу.

«Сердечно дякую Вам за книжку «Листя древнього древа», з якою почав вже ознайомлюватися, а також дякую за листа трохи й «сердитого», нібито за якусь мою біографічну «плутанину», вдяну мною. Пробачте мені, але це зовсім не так, плутанина вдяна моїми неуважними біографами. Як і кожен поет чи письменник, так і я, грішний, добре знаю мою біографію і скрізь, де треба було і треба тепер ставив і ставлю її точно, так само як подавав і подам її Вам. Село Писарівка було одне з найкращих сіл у своїй холмогорській місцевості. В мій час, тобто перед Другою світовою війною, знаходилося воно десь за десять кілометрів на південний захід від Кодими, за 16 кілометрів на північний захід від Крутів і приблизно за 100 кілометрів на північний захід від Балти». Завдяки такій інформації мені стало зрозуміло, що письменник народився в с. Писарівка, нині Кодимського району Одеської області. А Поділля? Так, нинішній Кодимський і Балтський райони до революції належали до Подільської губернії. Інформація з перших вуст надто важлива для дослідника життя і творчості письменника. А лист є документом, він зберігатиметься в архіві для наступних поколінь, чого не можна сказати про електронний лист, який, якщо його не роздрукувати, зберігається лише в пам'яті адресата.

Важливо, що текст автор і адресант епістоли будують спільно, задум і зміст належать обом. Цьому сприяють звертання, логічно побудовані речення, максимальна зрозумілість, характер викладу, ступінь обізнаності з конкретною справою, особливості взаємин автора листа з адресантом. Так, у листі від 23 вересня 1996 р. О. Гай-Головко інформував: *«Народився я на Поділлі і провів своє дитинство*

й юнацтво серед подільської прекрасної природи... Діставши несподівано Вашу п. Мацьків – голови Подільської «Просвіти» — адресу, дуже радий, що тепер можу поділитися з моїми ближчими братами-подолянами своїми літературно-творчими здобутками, визрілими в боротьбі за долю й незалежність України».

У цьому випадку географічний дискурс вказує на широкий простір, а малу батьківщину письменник свідомо чи несвідомо опустив. Для справжнього дослідника чи біографа кожна деталь із життя й діяльності літератора є важливою. Чим більше інформації, тим об'єктивнішою стає картина світу.

Лист, на відміну від інших жанрів, орієнтований на отримання відповіді, що свідчить про його діалогічність. З наведених цитат стало зрозумілим, що письмовий діалог відбувся. Дружню епістолу можна означити і як дистанційний діалог, адже автор і адресат перебувають на відстані в просторі й у часі. Однак не всі автори охоче пристають на дистанційний діалог (про це свідчать листи до мене О. Кандиби, М. Ласло-Куцук). Якщо немає відповіді після нагадування або лист надійшов у різкому тоні (без прийнятих формул вітання й прощання), нав'язувати свою прихильність, вважаю, не варто, бо є адресанти, які схильні до особистого (не заочного) знайомства.

Отже, з вищевовленого можна зробити певні висновки. При вивченні листа не обов'язково дотримуватися епістолярних формул у хронологічних межах, головне – врахувати певні підходи. Серед них виділяємо листи за адресатно-рецептивною спрямованістю, за жанровим та певним проблемно-тематичним принципом з урахуванням авторської свідомості і, нарешті, листи за стильовим принципом. Авторська свідомість постає як цілісна функціональна система, яка відображає взаємозв'язок психологічних (емоційних, інтелектуальних, креативних) структур свідомості носія інформації, його внутрішнього та прихованого життя з нарративними структурами. Через текстуальний простір кожен із нас може розпізнати авторську «нішу», яка виражена в реалізації: автор-стиль (спосіб мислення), автор-функція (організаційний принцип), автор-суб'єкт (наратор, авторське «я»), автор-концепція (авторська уява, його світогляд). Один лист не може створити низку означених «авторів». Імплицитний автор перетворюється в «образ автора» лише тоді, коли прочитаємо, співставимо, проаналізуємо епістолу письменника (культурного діяча) з його оповідною манерою, ідіостилем, текстовим наповненням, дешифруємо авторську свідомість, світогляд. Лише після цього всі елементи образу автора набувають певного смислового значення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базилевський В. 138 листів Віктора Близнеця / В. Базилевський // Кур'єр Кривбасу. – 1998. – №№ 99/100. – С. 117–141.
2. Богдан С. К. «Мій хтосічку, мій з папороті цвіте...» (Епістолярний образ Ольги Кобилянської: психолінгвістичний етюд) : [із листів Лесі Українки] / С. Богдан // Культура слова : міжвід. зб. – К., 1994. – Вип. 45. – С. 54–60.
3. Вашків Л. Епістолярна літературна критика: становлення, функції в літературному процесі / Л. Вашків. – Тернопіль : Поліграфіст, 1998. – 134 с.
4. Вільне слово. – 2010, жовтень. – С. 16.
5. Зіновська А. Відкрите листування письменників як вияв авторської свідомості в умовах тоталітаризму / А. Зіновська // Київська старовина. – 2004. – № 2. – С. 86–90
6. Котяш І. Автобіографічний образ в епістолярії Спиридона Черкасенка / І. Котяш. – Тернопіль : [Б. в.], 2013. – 18 с.

7. Коцюбинська М. «Зафіксоване й нетлінне». Роздуми про епістолярну творчість / М. Коцюбинська. – К., 2001. – 299 с.
8. Кузьменко В. І. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20–50-х років ХХ ст. / В. Кузьменко. – К., 1998. – 306 с.
9. Курило Л. Публіцистичні мотиви епістолярію Олеса Гончара / Л. Курило // Актуальні проблеми літературознавства : зб. наук. праць / наук. ред. проф. Н. І. Заверталюк. – Дніпропетровськ : Навчальна книга, 2003. – Т. 15. – С. 38–45.
10. Мазоха Г. Український письменницький епістолярій другої половини ХХ століття: жанрово-стильові модифікації : монографія / Г. Мазоха. – К. : Міленіум, 2006. – 344 с. ; Мазуха Г. Письменницький епістолярій як теоретико-літературна проблема / Г. Мазоха // Київська старовина. – 2004. – № 1. – С. 105–110.
11. Мірошніченко Л. Пам'ять про Леся Українку (з листування Кривинюків 1929–1930-х років) / Л. Мірошніченко // Леся Українка і сучасність : зб. наук. пр. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – Т. 6. – С. 335–343.
12. Український вісник. – 2014, січень. – С. 16.

Vitalii Matsko

Manifestation of the Author's Consciousness in Private Correspondence

Taking into account personal experience, the author of the article simulates the genre originality of the private correspondence that, since the moment of its publication becomes of cultural and social significance. Epistle of the writers, cultural and public figures in the image of the author reveals important facts, events, new information about the person and the environment. The letter, as an analytical genre is close to the correspondence, it is also, being based on the limited specific material, touches the certain topic, it treats upon a problem, offers its solution.

Keywords: letter, genre, addresser, addressee, liminal author, epistle, implicit author.

Віталій Мацько

Проявление авторского сознания в частной переписке

Подключив личный опыт, автор моделирует жанровое своеобразие частной переписки, что со времени его публикации приобретает культурного и общественного значения. Эпистола писателей, культурных и общественных деятелей в образе автора раскрывает важные факты, события, новую информацию о человеке и окружающей среде. Письмо как аналитический жанр близок к корреспонденции, он также на ограниченном конкретном материале затрагивает определенную тему, в нем ставится какая-то проблема, предлагается ее решение.

Ключевые слова: письмо, жанр, адресант, адресат, лиминальным автор, эпистола, имплицитный автор.

Епістолярій

ЛИСТИ ДО ВІТАЛІЯ МАЦЬКА

Від Ярослава Туркала

5 лютого 2007 р.

Дорогий пане Віталій, вибачте за запізнення з відповіддю. Дякую за привітання. Зі свого боку я теж бажаю всього найкращого – щастя здоров'я в новому році.

Приводжу до порядку свій підручник з хірургії; роботи ще багато. Чи зможу його видати за свого життя – велике запитання. Я не втрачаю надії дістати допомогу. Якщо б така допомога наспіла, ще може приїду до Києва.

Між нами кажучи, вся заковика з Україною, що їй завжди бракує патріотів, у протилежність, приміром, до поляків; таке було за козацьких часів, таке було 1917 року, і таке сьогодні. Я ж там виріс і знаю людей, як облуплених: він – сучий чин – носить вишивану сорочку, а до жінки і дітей калічить по-московському. Придивитися

до сучасних політиків: справжніх патріотів можна перерахувати на пальцях руки, а решта – хахли і малороси, а вже далі на схід, то просто халуї і російськомовні монголоїди. Недостачі провокаторів теж не відчувається. А крім того характерні риси самого народу: несталість характеру і схильність до зради. Подібні риси існують теж в інших народів: ірландців, латишів, арабів. Ось чому я на кінець життя став переконаним расистом.

Україна просмерділася Москвою до нитки. Всі на заході згодні з тим, що вона може стати європейською не раніше як за 20-30 років.

Щиро Ваш,
Ярослав.

* * *

Від Олега Кандиби

Стітсвілле, Канада

12 березня 1992 р.

Вельмишановний пане Мацько!

Пишу від імені моєї матері, пані Катерини Лазор, до якої Ви написали листа 15 січня 1992 р. При початку лютого ц.р. мамі створився зціп крові у мозку і осліпла до тої міри, що зовсім не може писати і читати. Отже просила мене, щоб я Вам відписав.

Мама щиро дякує за запрошення приїхати на конференцію до Кам'янця-Подільського. Це для неї була б мрія, але в цей час вона зовсім не в стані подорожувати будь-куди. Рівно ж мамі не можливо написати жадної доповіді, хоч мама на це і має охоту і можливо мала б дещо цікавого передати іншим. Я звернуся до професора Янішевського при Торонтському університеті чи він не має матеріали про Огієнка. Якщо так, то я їх Вам перешлю.

Ми всі дякуємо Вам за статтю «Перехресні стежки», яку Ви передали листом. Було дуже цікаво і зворушуюче прочитати допис про Олену Михайлівну і нашу родину в таких деталях і також з такою ніжністю. Відносно мого батька, то тут ми помітили кілька неточностей. Наприклад, він називався Олег Кандиба, а не Олександр Кандиба. Його найбільш знаний літературний псевдонім був «О.Ольжич». Олег Кандиба ніколи не був вояком, а особливо полковником в УВО. Зате Олег Кандиба був членом ОУН, де він був головою культурної реферантури і заступником полковника Андрія Мельника – голови ОУН. Також німці його не повісили, а він загинув в келії після допитів під тортурами. Олег Кандиба був надзвичайно цікавою людиною, і його дуже часто згадують на Заході в кругах націоналістів й інтелігенції. На жаль, в Україні він майже невідомий...

Кінець кінців, передаю в цьому листі короткий нарис життя і творчості мого діда, проф. Леоніда Білецького, якого видала УВАН. Думаю, що це добре відповідь на Ваші запитання.

Бажаю Вам всього добра і успіхів у конференції. Остаюсь з пошаною до Вас –
Олег Кандиба.

* * *

Від Левка Богацького
№1

9 липня 1998 р.

Шановний пане Мацько В.П.

Було для мене приємною несподіванкою дістати Вашого листа. Ви дійсно потрудилися, щоб взнати щось про мого батька Павла Олександровича Б. Д. Нитченко теж потрудився і, напевно, дістав мою київську адресу від редактора нашої газети «Вільна думка» Марка Шумського, який мені вислав цю газету в Україну, щоб я міг прочитати новини з Австралії. Я вже декілька років переписуюсь з доктором філологічних наук Федором Погребенником, який багато знає про П. Б. і його творчість. В його руках знаходяться числа літературного журналу «Українська хата», якого П. Б. був редактором і видавав його в рр. 1909–1913 і за що був зісланий на Сибір, де пробув до революції 1917 р. Він мені позичив книжечку психологічних арабеск П. Б. «Камелії», виданих видавництвом «Грунт» в Києві 1919 р. Пересилаю Вам зараз життєпис П.Б., його бібліографію і перші сторінки його споминів з дитинства, що Вам дасть більше відомостей про його дитинство і де саме він виріс. Крім вище згаданого життєпису є ще слідуєчі твори в моїх руках: спогади «З пережитого», де П. Б. описує свої переживання з 1917 р., коли на Першому українському конгресі його вибрано секретарем і т. д. Є ще хроніка життя родини Богацьких (8 стор.), короткі статті його, як шевченкознавця, «Проблеми видання поетичних творів Т. Г. Шевченка» і ще «Інтимні сторінки в житті Т.Г.Шевченка», спогади про журнал «Українська хата», як його редактора. Найбільша його праця ще не видана, це «Мала літературна енциклопедія», якої манускрипт я привіз сюди, віддам до відділу рукописів в Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка на вул. М. Грушевського в Києві. Я певний, що доктор Ф. Погребенник або навіть М. Жулинський (директор Інституту) щось напишуть про діяльність П. О. Богацького. Якщо маєте ще більше запитань, то прошу звернутися до мене. Я ще буду в Києві пару місяців.

З пошаною Л. П. Богацький.

№2

9 серпня 1998 р.

В.Ш. пане Віталій, сумно було почути, що Ви були в лікарні. Тут, в Україні, люди йдуть до лікарні, коли вже дійсно нема іншого виходу. Сподіваюсь, що Вас змогли підлікувати і Ви тепер себе ліпше почуваєте.

Ви справжній журналіст! Питання, питання і ще питання. Ви вже майже все про мене будете знати. Пишете, що одержали матеріяли, але яке вражіння вони на Вас справили?

Мала енциклопедія – 218 стор., 1700 гасел.

Буду в Києві до 12.10.98. Поїду в Одесу на пару тижнів, де знаю директора бібліотеки, яка була в Австралії.

Фаху не маю, працював в канцелярії і при комп'ютері на сталеварні.

Не маю в Україні проблем, живу у рідні, мій телефон (вказано номер – В.М.)

Д. Нитченка батько знав, Василя Онуфрієнка (поет) і інших.

Коли буде час, хотів би познайомитись з частиною України, де мій батько народився. В мене є автоатлас України, і я стараюсь знайти села й містечка, згадані в батькових спогадах «На горбах Поділля»: м. Купин, м. Смотрич, Слобідка Смотрицька, с. Рудка, с. Криничани, с. Карабчиево, м. Городок.

Назви братів і сестер: Дмитро, Павло, Микола, Сергій, Юрко, Олена, Зіна. Всіх дітей народилося 16, жило 10. Один з братів поїхав до Аргентини, забув який саме.

З пошаною Л. П. Богацький.

№3

3 вересня 1998 р.

Шановний п. Віталій, листа Вашого дістав, коли повернувся з Одеси 2.9. Я їздив по Одесі в ту неділю з жінкою Тетяною Богатиревою, що завідує відділом бібліотеки іноземних книжок, відділ якої знаходиться біля пам'ятника Дюка. Я був в коротких штанах і білій, американській кепці. Не пам'ятаю, чим ми їздили і куди. Скоро австралійський відділ бібліотеки ім. Горького поповниться рукописами П. Богацького і листами нашої родини. Я буду на поданому тел. номері до 17.9.

Я народився в Празі, куди мої батьки виїхали в 1922-му році.

З пошаною Л.Богацький.

* * *

Від Магдалини Ласло-Куцюк
№1

29 серпня 1997р., Бухарест

Шановний Віталію Петровичу!

Ольга Шведуняк з румунської делегації передала мені Ваш лист. Справді я можу відповісти на Ваші запитання. Я сама родом з Румунії, моє дівоче прізвище Ласло, 1928 року народження, дані про мене знайдете в українській радянській енциклопедії том VI сторінка 70. Окрім згаданих там книг я ще надрукувала у видавництві Критеріон у Бухаресті книги «Шукання форми». Нариси з української літератури ХХ століття (1980), «Засади поезики» (1983), за яку я отримала премію фундації Антоновичів, «Вогонь і слово». Космогонічний міф на Україні» (1992), за яку я отримала премію Спілки письменників Румунії і «Боги світла і темряви» (1994). Я член Спілки письменників Румунії з 1990 р., а Спілки письменників України з вересня 1995 року.

У 1972 році я вийшла заміж за емігранта з України, волиняка Кирила Куцюка, який вже після нашого одруження почав випускати збірки поезії, їх було 10. Він народився в 1910 році на Тернопільщині, в селі Якимовці, учився у Львівській політехніці і Дерманському духовному училищі ще до війни. Коли учився у Політехніці, він жив під польським прізвищем Кочинський, бо українців нерадо приймали. Сам був православним, але справді іноді ходив і до греко-католицької церкви, коли жив у Польщі, і тому його примусили покинути територію Польщі.

Під час війни справді мав дуже пригодницьке, як би він сказав, бурхливе життя. Він відмовився вступати в ряди бандерівців, щоб не проливати людську кров і від своїх же тікав, переодягнутий на священника. Оскільки я знаю, він був рукоположений у Варшаві від УАПЦ, але про це ніяких документів не мав і правити не правив. Натомість справді з Волині втік на Вінничину і мав якусь адміністративну роботу під час німецької окупації, на чолі трьох районів, якщо не помиляюсь, у Вороновицях, Немирові та Гайсині.

Коли ми разом поїхали до Америки (до США) у 1988 році, то він захотів бути там священником, купив для цього і рясу, але рясу продав і ніде не служив, а через шість місяців ми повернулись до Румунії, бо це був строк квитка. Я в Америці собі зробила операцію нирок за гроші, отримані за премію.

Коротше кажучи, я не думаю, що має якесь виправдання, щоб Ви внесли ім'я Кирила Куцюка-Кочинського до історії української церкви, натомість варто, на мою думку, внести його до історії українського письменства як свідка свого покоління, яким він себе počував. Він був також членом Спілки румунських

письменників з 1990 року. Помер у вересні 1991 року і похований у рідному селі відразу після проголошення незалежності і за два дні до референдуму з великими почестями. Він автор збірок «Надвечірній заспів» (1974), «Запах неба» (1977), «Вогні смеркання» (1978), «Непоборна надія» (1981), «Розквіт в буревіях» (1983), «Ліра» (1984), «Рушник на камені» (1984). У 1988 році під час нашого перебування в Америці він надрукував в Нью-Йорку фантастичну поему «Довге блукання Одиссея», де між іншим відбито і період його перебування на Вінничині і те, що він переодягнувся на попа (намітка подарована німфою).

Користаючись нагодою перебування в мене літературознавця Люби Василик з Черновець, я передаю через неї цей лист для Вас, текст згаданої поеми і ліроепічної поеми «Подільська голгофа», в якій передаються його спогади про те, що під час війни він бачив лагерь військовополонених і масові поховання людей, забитих кагебістами в тюрмах під час відступу Радянської Армії у Вінниці. Це все його особистий спогад, ніяку літературу він про це не читав до того часу, але ніколи не міг забути побачене. На Вінничині він ніколи після того не був, вперше на Україну повернувся тільки в 1983 році через сорок років відсутності з батьківщиною, яку гаряче любив. Мене з Вашого листа особливо вразило те, що легенда про нього ще й досі живе на Вінничині. Під яким іменем його там люди знали, мені з Вашого листа неясно, він міг вживати або прізвище Коцюк або Куцюк, або Кочинський, але в жодному разі не Ласло, бо зі мною познайомився лише в 1972 році. Якщо знаєте більше про цю легенду, прошу написати.

Магдалина Куцюк.

№2

22 січня 2003 р.

Шановний пане Віталій!

Я отримала від Вас листа, з якого мало зрозуміла. Але беручи до уваги що Ви живете в провінції, дещо пояснюється цією обставиною.

Отже відповідаю на всі Ваші пункти.

1. Кирило Куцюк щоденника не вів, літературознавством не займався, прози писав дуже мало. Незабаром в нас має вийти повне зібрання його творів і я Вам вишлю його.

2. Приємно було довідатись, що у журналі «Слово і час», ч. 11, 2002 появилась рецензія на мою книгу «Ключ до белетристики». Я дотепер про це не знала. Книгу я Вам вишлю разом з творами Кирила.

3. У 60-х роках я взагалі книг не писала. Шевченко в Румунії і дослідження українського фольклору – статті. Ясна річ, що я пишу про переклади Шевченка, але ця стаття вже постаріла. Тепер над перекладом творів Шевченка працює після смерті Віктора Тулбуре, який переклав цілий Кобзар, інший перекладач, який на відміну від покійного В. Тулбуре, володіє українською мовою. Це Йон Козмей. Переклади його з'являються у двомовних виданнях поступово. Адреса видавництва, яке видає ці книги Casa editcriala Moldova Bd.Sorou nr.3-5 Iasi (Яси).

Фінансує видання Союз українців Румунії. Якщо Ви володієте румунською мовою, пишіть до Ясси. Як ні, то пишіть по-українськи до Союзу українців в Румунії.

Те, що Вас взагалі цікавить, це матеріал на п'ять докторських дисертацій. Уточнюйте, що Вас цікавить – історія контактів чи тексти.

4. Мені неясно, чиї листи Кирила Куцюка Ви маєте, адресовані до кого і коли. Як Ви їх дістали. Поки я це не знаю, не можу Вам дати жодного дозволу.

З повагою Магдалина Куцюк.

* * *

Від Олекси Гай-Головка
№1

23 вересня 1996 р.

Вельмишановий п. Мацьків!

Народився я на Поділлі і провів своє дитинство й юнацтво серед подільської прекрасної природи. На Поділлі з дитячих років почав грішити літературною творчістю. Пізніше, мандруючи в світі, я завжди носив у своєму серці незгасні думи і згадку про незабутнє моє Поділля.

Діставши несподівано Вашу п.Мацьків - голови Подільської «Просвіти» - адресу, дуже радий, що тепер можу поділитися з моїми ближчими братами-подолянами своїми літературно-творчими здобутками, визрілими в боротьбі за долю й незалежність України. В цьому конверті надсилаю в бібліотеку «Просвіти» кілька моїх книжок, а саме: 2 томи поетичних творів, «Сон» (один примірник Вам, а другий у бібліотеку), «Коханіяду» (один примірник Вам, а другий у бібліотеку), «Одчайдушні», «Смертельною дорогою» (2-й том, бо перший розпроданий) і «Ім дзвони не дзвонили» (українською мовою, бо ця книжка також вийшла в світ англійською мовою).

Дуже просив би Вас повідомити мене про одержання вищезгаданих книг – я надішлю Вам додатково мої книги.

З привітом і найкращими побажаннями щиро – Ваш Олекса Гай-Головка.

№2

Суррей (Канада), 6 грудня 1996 р.

Вельмишановий п. Мацько – мій ближчий земляче!

Про рідне Поділля я не забував і не забуваю ніколи, бо воно зіграло моє дитинство й юнацтво й напоїло джерельною водою любови до подільського божественного оточення.

Я народився в с. Писарівці, коло Кодими, на Поділлі, але з 6 років провів своє дитинство і юнацтво до 1928 р. в чудовому селі Вікніні, тепер Гайворонського району Вінницької області. З 1928 р. моє соціальне походження почало носити мене по Україні, потім – по Росії, і нарешті я втік від нього у світ...

Адресу я Вашу дістав від пані Тетяни Смирненко (єдиної тепер з визначного роду Смирненків), а вона від когось іншого, нещодавно перебуваючи у Києві.

Митрополита Іларіона (Івана Огієнка) я знав дуже добре особисто, часто бував у нього й багато часу провів з ним за розмовою. Але його краще знає моя дружина Галина Микитівна, яка на посаді медичної сестри доглядала його у шпиталі до самої смерти. Маємо чимало його праць з автографами й підписами. Маємо його журнали «Віра і культура» з моїми рецензіями на його твори. Моя дружина має з підписом і автографом його «Слово про Ігорів похід», але цю книгу тримаю як пам'ятку від митрополита. «Князя Костянтина Острозького» я також мав, але цю книгу хтось десь «зачитав». Цими днями я замовив по телефону у Вінніпезі для Вас «Слово про Ігорів похід» і «Князя Костянтина Острозького», і як надійдуть, то я надішлю Вам.

У цьому пакунку надсилаю Вам, крім цього листа, такі мої книжки: 2 томи

«Поєдинок з дияволом», перший том книги «Українські письменники в Канаді». 2 том цієї книги десь за місяць вийде з друкарні, і я надішлю його Вам. У цьому пакунку надсилаю Вам також «Їм дзвони не дзвонили» англійською мовою, щоб в Україні знали про те, що ми просвіщали в нашій біді наших англомовних громадян.

Також «Поєдинок з дияволом», що його я надсилаю Вам, вийшов у світ англійською мовою. Якщо Ви цікавитеся цим виданням, то я надішлю Вам його. А поки що сердечно вітаю Вас по-подільському – будьте здорові! – і бажаю Вам гарно відсвяткувати Різдвяні свята й новий 1997 рік, який, я певен, він буде для Вас кращий, як 1996-й.

З щирим привітом

Олекса Гай-Головко.

P. S. Пробачте, що пишу вам пером. Маю дві друкарські машинки – українську й англійську, але не вживаю їх, бо не люблю цокати й цокати по ній пальцями. Не люблю в творчій праці й писані листи технікою...

О. Г.-Г.

№3

12 січня 1997 р.

Вельмишановний п. Віталій! (Не знаю, як Вас по батькові, пробачте).

Оце вчора дістав дуже сумного листа й відразу відповідаю Вам. Ваш лист дуже зажурило мене, бо я також був зв'язаний з хворобою серця, мав дуже великий клопіт з ним, а потім вчасно відбув операцію з відкритим серцем, і це врятувало мені життя. Звичайно, це могло статися зі мною тільки в Канаді (не в Америці), у якій дуже високо розвинена медицина й oprіч цього безкоштовне лікування. Знаючи цю хворобу, можу Вам поради́ти те, що порадили лікарі мені, не вживати жирних страв, вести спокійний образ життя (не нервувати), частіше ходити на прохід, добре було б у парку чи в лісі (найкраще у шпильковому).

У своєму коротенькому листі від 27.XII.96 Ви пишете, що послали мені вдячного листа, і я чомусь не відповів на нього. Сталося так, мій дорогий, на Вашого листа від 4.XI.96 р. я не лише відповів, а й разом з ним у пакунку надіслав до Вас ще такі мої книжки: 2 томи книги «Поєдинок з дияволом», перший том книги «Українські письменники в Канаді» (другий том вийде десь за місяць і я надішлю його Вам окремо) і «Їм дзвони не дзвонили» («For them the Bells did not Tott» англійською мовою. «Поєдинок з дияволом» теж вийшов англійською мовою, і якщо зацікавитеся ним, то я теж надішлю його Вам.

Сповістіть мене, чи Ви дістали на Вашого листа і з ним вищезазначені книги в спільному пакунку? Якщо дістали, то я негайно надішлю Вам митрополита Іларіона дві книги «Князь Костянтин Острозький» і «Слово про Ігорів похід», які пощастило мені спеціально дістати для Вас.

З Анатолієм Юриняком особисто знайомий не був, але листувався з ним (він писав на мої книги рецензії). Не зустрічався з ним, бо він жив у Америці, а я в Канаді. Здається, він жив одинаком у своєї сестри. Десь нещодавно він помер... Сердечно вітаю Вас і бажаю якнайшвидше одужати.

З привітом щиро Ваш О. Гай-Головко.

Слава Україні!

P. S. Можливо, Ви не дістали мого листа (разом з книгами), то надсилаю в цій конверті його копію.